

JUKKA KORPELA

Faktaluettelo, tulkin- ta ja spekuloiiva essee – mitä on huippu- historiantutkimus?

Professori Juha Sihvola pohti edellisen numeron pääkirjoituksessa historian tieteellistä luonnetta. Professori Jukka Korpela arvioi Sihvolan väitteitä. Sihvola vastaa Korpelalle s. 192.

■ Historia on objektiivisuuteen pyrkivä tie-
de, joskin sen teoriamuodostus on varsin
heterogeenista. Historiaa kirjoitetaan ym-
märrettävällä arkikielellä, joten sen argu-
mentaation tajuaa jokainen sivistynyt ihmi-
nen, ja hän on siten kompetentti osallistu-
maan keskusteluun. Historiantutkimus koh-
distuu ”perimmäisiin kysymyksiin, siihen,
mikä on olennaista ihmisenä olemisessa” ja
siksi kansalaiskeskustelu on historiantutki-
muksen keskeinen ulottuvuus. Historian tie-
teellisiin erityisominaisuuksiin kuuluu myös
”tulkinnallinen mielikuvitus”.

Historian ”tieteellisyys” on perinteinen
ongelma. Englannin kielen science-sanan
merkityksellä saivartelu on kuitenkin ollut
erittäin destruktiivista koko historiantutki-
muksen osalta. Suomalaisessa käsitemaail-
massa historia on ja pysyy tieteenä, kuten
Sihvola itsekin asian totesi. Akatemian lo-
makkeen ”scientific relevance” on sitä paitsi
täsmällisempi käänös kuin ”scholarly re-

levance”, koska kyse on kansainvälisestä
konferenssikielestä eikä Oxfordin englan-
nista. Tarkoitus on välittää tietoa ei-äidin-
kielisten välillä keinotekoisella, englantilais-
pohjaisella yhteisellä kielellä. Informaation
välitys on tärkeämpää kuin harhautella toi-
siaan niillä idiomeilla, joita Shakespeare on
joskus sattunut kirjoittelemaan. Käytämme
englantia, koska se on kansainvälinen kie-
li, emmekä siksi, että englantilaisilla tai
amerikkalaisilla olisi korvaamatonta sisällöl-
listä annettavaa. Englantilais-amerikkalaisel-
la tiedekäsityksellä on pikemminkin paha
kontaminova vaikutus. Sen vihoviimeisin
ulottuvuus lienee tuotekehittelyn ymmärtä-
minen tieteksi. Siihen suuntaanhan suoma-
lainenkin mediajulkisuus ohjaa ihmisten ja
hallinnon tiedekäsitystä ja sitä myötä yhteis-
kunnan varoja.

Historian yhteydessä korostetaan irratio-
naalisen fantasian aspektia eli ”mielikuvi-
tusta”, kun taas yhteiskuntatieteissä hoetaan
myyttistä teorian mantraa. Kummassakin on
kyse samasta asiasta. Yksittäisiä havaintoja
pyritään ymmärtämään aiemman tutkimuk-
sen luomalla tiedolla, ymmärryksellä tai
hyväksytyillä oletuksilla. Yhteiskuntatieteet
korostavat tieteellisyytään oikein: ne yrit-
tävät esittää kykyjensä rajoissa vakavia ja
säännöillä kontrolloituja loogisia väitteitä
tutkimuskohteestaan. Historian arkikielisyys-
den vuoksi siinä tieteen ja spekuloinnin ra-
jan osoittaminen olisi tärkeää. Kun jokamies
kykenee esittämään mielipiteitään eikä itse
pysty tajuamaan historiantutkimuksen pe-
riaatteiden puutteellista tuntemustaan, hä-
märtyy se ero, mitä menneisyydestä oikeasti
tiedetään ja mitä sinne kuvitellaan.

Historian ja kaunokirjallisuuden rajan

häivyttäminen on laaja ilmiö. Luonnollisesti jokamiestä kiinnostavat villit visiot ja tulkinat enemmän kuin täsmällinen lähdetutkimus, joka pahimmillaan voi johtaa kivaan päätelmään, että jostakin asiasta ei tiedetä paljoakaan. Ilmeisesti tämän vuoksi käsitys historiasta alkaa rajoittua vain laajoihin puheenvuoroihin. Se näkyy tiedotusvälineiden, yliopisto-opiskelijoiden ja siis myös tiedeyhteisön historiakuvassa. Historiatieteeksi nimitetään esseistisiä spekulatioita nykyihmisen identiteetistä, suomalaisten sieluntuskasta ja Euroopan maailmankansalaisen mielenmaisemasta. Käsitys on tullut esille myös viime päivien puheenvuoroissa Venäjän historiasta. Vaikka onkin tärkeää antaa yleisölle kokonaiskuva, olisi korostettava myös sitä, että tieteellisesti tämä on mahdollista vasta perusteellisen lähdetutkimuksen pohjalta ja että lähteillä eli ”muinaisuuden jätteillä” argumentointi on vain väite, ei tutkimustulos. Kaunokirjallisuuden maailmassa toki riittää, että väitteet ovat vain loogisia. Niidenhän ei tarvitse olla kerran ollutta totuutta.

”Tulkinnallista mielikuvitusta” ei toki tarvitse sulkea pois. Se on kuitenkin pidettävä omana kategorianaan ja tosiasioiksi esitetyt omanaan. Tutkijan on selkeästi erotettava se, mitä lähteistä hänen mielestään voidaan oikeasti tietää ja mikä on hänen tulkintaansa. Hän itse ratkaisee tuon ”oikeasti”-sanan sisällön. Siitä häntä tutkijana arvotetaan. Mielikuvituksellinen visio ei saa myöskään riistää pääosaa. Tieteellisen tutkimuksen ja kaunokirjallisen spekuloinnin rajaa ei toki tarkasti voi määrittellä. Sen Sihvola minua huomattavasti parempana filosofina täsmällisesti esittikin. Parhaimmillaan rohkeat yleistyksiset ja syvälliset assosiaatiot johtavat humanistisen sivistyksen helmiin. Pahimmillaan ”lähdetutkimukset” taas jäävät detaljien identifiointilistoiksi, joita ei voi pitää keräilyharrastusta syvällisempinä. Jokaisen pitäisikin itse koko ajan kaikkea historiaa lukiessaan miettiä myös sitä, millä auktoriteetillä eli historiallisella lähdemateriaalilla tekijä kulloinkin väitteitään tukee: onko kyse dokumentoitavasta menneisyyden tiedosta, loistavasta assosiaatiosta, omasta mielipiteestä vai arvauksesta.

Suomen kieli tuo vielä erityisen ongelman mukanaan. Kun spekuloidaan suurella kulttuurikielillä, tiedeyhteisö asettaa rajat. Toisaalla – kuten Venäjällä – rajat ovat hyvin ahtaat. Tieteeksi katsotaan lähes vain rikostutkimuksen tarkkuudella tehty dokumentaatio. Toisaalla – kuten Yhdysvalloissa – oivaltavalle ideoinnille annetaan tilaa. Kaikkiällä kuitenkin tiedeyhteisö kykenee laajuutensa vuoksi kontrolliin ja erottaa tieteen mielikuvituksesta. Suomessa tällaista laajaa asiantuntevaa yhteisöä ei ole kuin poikkeustapauksissa. Useimmat tutkijat ovat alansa ainokaisia ja siten ”aivomyrskyt” ja ”ajatuksenlennot” otetaan yleensä tosina. Suomesta puuttuu myös diletantti-käsite positiivisessa mielessä. Meillä ihmiset esittävät näkemyksensä omalla persoonallisella arvovalallaan, jonka he ovat saaneet siviilivirkansa, poliittisen asemansa tai muun yleisen kunnioituksensa takia. On kuitenkin aivan eri asia, mitä Max Jakobson, Mauno Koivisto, Heikki Ylikangas tai Ohto Manninen tietävät talvisodasta. Kaikki osaavat sanoa asiasta viisaita näkemyksiä, mutta heitä tarkemmin arvottamatta jokainen puhuu eri kategoriassa.

Itse korostaisin historiantutkimuksen aikasidonnaisuutta ja tutkimuskohteen ainutkertaisuutta. Historia on historiaa vain, kun tutkimuskohte ei ole abstrakti aikaan sitoutumaton yleinen väittämä. Historia yrittää ymmärtää jotakin nimenomaista jossakin nimenomaisessa ajassa. Tämä täytyy tietenkin tajuta varsin laajasti. Ainutkertainen voi olla jokin yhteiskunnallinen rakenne esim. väkivaltarikollisuus teollisuusyhteiskunnassa. Tieteenä historia ei kuitenkaan tämän pohjalta halua väittää enää mitään sen yleisempää ”väkivaltarikollisuudesta”. Historioitsija voi toki sanoa, mutta silloin hän siirtyy jo tieteesä ulkopuolelle spekuloidaan. Tässäpä myös on ero yhteiskuntatieteisiin: ne pyrkivät luomaan teorian, jolla jotakin ilmiötä voi ymmärtää varsinaisen empiirisen materiaalinsa ulkopuolella. Historia ei kai ainakaan tieteenä edes yritä irrottautua tutkimuskohteestaan ja väittää jotakin universaalia.

Sihvolan pääkirjoituksen huonoin puoli onkin siinä, että hän rajoittaa ”historiaksi”

vain laajat ”puheenvuorohistoriat” ja määrittelee historian tutkimuksen ymmärtämiseksi vain tutkimuksen johtopäätelyn loogiikan ymmärtämisen. Kaikki ”puheenvuorohistoriat” eivät toki ole tieteellisen historiantutkimuksen ulkopuolella, ja kiistatta laajat visiot ovat tärkeä osa jokaisen ihmisen historia- ja minäkuvasta. Tällaisten laajojen kysymysten yhteydessä toimii myös kaikkien sivistyneiden kansalaisten kyky osallistua keskusteluun ja heidän kykynsä arvioida lähtökohtien ja johtopäätelyn oikeellisuutta, koska aiheiden laajuuden vuoksi tekijä on aina pakotettu liikkumaan melko yleisellä tasolla. Tällaisissa ”puheenvuorohistorioissa” aiemman tutkimuksen soveltaminen ja ”tulkinnallinen mielikuvitus” ovat myös hyvin keskeisiä. Niissä voi olla runsaastikin detaljivirheitä sen vuoksi, että tekijä ei tietenkään kykene hallitsemaan erittäin laajaa erityistutkimusten kenttää, ja on pakotettu epätarkkoihin yleistyksiin ja joutuu käyttämään vanhentuneita erikoistutkimuksia. Näitä väistämättömiä virheitä keskeisempää onkin saattaa kansalaiskeskustelun pohjaksi perusteltu näkemys menneestä.

Se puoli, jonka Sihvola ja koko nykyinen keskustelu sivuuttaa, on erityisalojen täsmätutkimus. Se on ehdottoman tärkeää, jotta tieto menneisyydestä pysyisi ajan tasalla ja jotta ”puheenvuorohistoriat” edes jollakin aikaviiveellä olisivat muuttumatta täydeksi fantasiaksi. Koska erityistutkimuksissa pyritään mahdollisimman suureen täsmällisyyteen, ne edellyttävät suurta spesialisoitumista. Siksi niitä ei todellisuudessa ymmärrä kuin kuhunkin erityisalaan vihkiytynyt. Kysehän ei ole pelkästään johtopäätelyn oikeellisuudesta, vaan pikemmin useista syvällisistä erityistiedoista ja -taidoista. Juuri siksi historian professori ei ole maallikkoa viisaampi päättämään itselleen vieraan historia-alan tutkimushankkeesta. En usko omien töitteni juurikaan avautuvan tutkijoille, jotka eivät tunne slaavikronikoiden kehityshistoriaa, niiden kieltä ja viimeisintä tutkimusta Itä-Euroopan keskiajasta. Tutkimus Stefan Permiläisen kuvan eroista Moskovan ja Novgorodin kronikoiden välillä ei myöskään ”pohdi ihmisenä olemisen olen-

naisuuksia”, mutta silti se on tieteellistä historiaa. Oma tieteellinen pätevyuteni rajoittuu myös näihin keskiajan Itä-Euroopan asioihin ja kunnioittaakseni tätä en väitä olevani kiinnostunut maallikkoa kummoisempi nykyisen Venäjän ongelmassa, vaikka olen muissa työtehtävissä ammatillisesti käsitellyt Venäjää ja sen yhteiskuntaa.

Jos on suurella vaivalla hankkinut jonkin alan syvällisen asiantuntemuksen, on myös oikeutettu vaatimaan, että hankkeita ja saavutuksia arvioivat ja arvostelevat sellaiset ihmiset, jotka myös niistä oikeasti jotakin tietävät. Tämä ei tarkoita sitä, etteivät muutkin saisi lausua asiasta mielipiteitään yleisessä keskustelussa. Nämä mielipiteet eivät kuitenkaan sisällöllisissä seikoissa voi olla painavia ja niiden sellaisena ottaminen on joko avointa halveksuntaa oikeille asiantuntijoille tai tunnustusta omasta asiantuntemattomuudesta.

Yleisen kompetenssin kiistäminen aiheuttaa käytännön ongelman mm. Akatemian rahanjaon tieteellisessä savuverhossa. Tästä huolimatta ei minullakaan ole tarjota mitään vaihtoehtoa nykyiselle toimintamallille. Emmehän me voi omia tutkimuksiamme arvioida tai antaa niitä tutkijaystäviemme tai -vihamiestemme arvioitavaksi. Ongelman ja oman rajallisuuden tunnustaminen olisi kuitenkin kaikille hyväksi. Tämä johtaisi luonnollisesti samalla kaikkien ”huippu”-etuliitteellä varustettujen hankkeiden ymmärtämiseen naurettavuuksina.

Historiantutkijoiden tulee osallistua kansalaiskeskusteluun. Se on sivistyneen kansalaisen velvollisuus, mutta en sotkisi siihen tieteellistä pätevyyttä. Keskusteluihin osallistuu kaikkien alojen ammattilaisia keskustelun omilla ehdoilla. Historioitsija voi esittää oman ammattinsa tärkeitä näkökulmia ja saada siten yhteisöä ymmärtämään esim. musiikkitaloproblematiikassa jotakin aivan uutta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tällaiset historioitsijan politiikassa esittämät mielipiteet olisivat tieteellisiä. Vaikka talvisodasta kirjoitettua tutkimusta kykenevät useat kiinnostuneet lukemaan ja voivat sen pohjalta käydä perusteltua keskustelua, ei tämä myöskään tarkoita sitä, että kaikki keskustelu olisi tutkimuksellisesti

merkityksellistä. Arvokkaatkin mielipiteet eivät näet aina täytä historian tieteellisiä kriteereitä.

Oma ammattiyhteisyys ei ole minkään halveksimista tai kenenkään oikeuksien polkemista: putkimies osaa korjata putkia ja lääkäri hoitaa sairaita kadunmiestä paremmin. Tämän asian toteamisella ei ole demokratian kanssa mitään tekemistä. Poliittisia mielipiteitä saa jokainen esittää kansalaiskeskustelussa eikä koulutus voi tätä rajoittaa. Silloin kun historiantutkimus on poliittista spekulatiota, siitä tietenkin voi esittää kuka vain mielipiteitään. Jos taas kyse on roomalaisten piirtokirjoitusten ajoituksesta, niin toivoisi keskustelijoilta edes välttävää latinan taitoa. Kohtuullisen pitkällä kokemuksella politiikasta kehottaisin ystävä Juhaa tutustumaan todelliseen demokratiaan ja osallistumaan jonkun vuoden päästä Jyväskylässä yleisiin vaaleihin. Toisin kuin Helsingin salongeissa oikeat äänet kerätään marketilla kahvia ja pullaa tarjoamalla sekä höpöttämällä pehmoisia. Todellisuudessa ei kannata edes yrittää mitään argumentoivaa keskustelua, koska ihmiset vain stressaantuvat turhasta ajattelusta. Loppujen lopuksi kaikella keskustelulla on tasonsa eikä niitä juurikaan kannata sotkea keskenään. ■